

УДК 342.7 (477)

Ольга Моткова,

аспірант

Институту законодавства Верховної Ради України

ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ОСНОВІ НОРМ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

У науковій статті викладено результати дослідження механізму реалізації прав людини з використанням юридичної властивості прямої дії норм Конституції України. Встановлено, що у чинному законодавстві України відсутній порядок застосування зазначеної юридичної властивості конституційних норм. Аналіз механізму реалізації певних прав людини дає підстави для висновку, що виокремлення окремих елементів є перспективним для розуміння сутності такого поняття та його ефективного реалізації у науковій та правозастосовній діяльності. У результаті системного аналізу теоретичних положень та норм Основного Закону встановлено доцільність розгляду механізму реалізації прав людини виключно на основі норм Конституції України у матеріальному та процесуальному аспектах. У даному дослідженні доведено, що усі, без винятків, права людини підлягають безпосередній реалізації виключно з огляду на їх закріплення у конституційних нормах. Крім зазначеного, у статті з наведенням конкретних прикладів обґрунтовано, що норми Основного Закону підлягають безпосередній реалізації у відповідних правовідносинах їх суб'єктами. Теоретичні розробки та висновки, викладені у даному дослідженні, можуть бути використані під час наукового дослідження, теоретичного обґрунтування та практичного застосування норм Конституції України як норм, що наділені юридичною властивістю прямої дії.

Ключові слова: Конституція України, пряма дія норм, права людини, механізм реалізації прав людини.

Постановка проблеми. Відповідно до положень Конституції України, норми Основного Закону наділені юридичною властивістю прямої дії. Зазначене забезпечує можливість реалізації конституційних приписів безпосередньо та виключає необхідність застосування галузевого законодавства України.

У сучасній юридичній науці відсутні наукові дослідження, які б окреслювали теоретико-методологічне обґрунтування практичних перспектив використання юридичної властивості прямої дії норм Конституції України у сфері реалізації прав людини.

Головна мета дослідження – обґрунтування практичних перспектив використання юридичної властивості прямої дії норм Конституції України у сфері реалізації прав людини. Для досягнення зазначеної мети необхідно здійснити групування прав людини за механізмом їх реалізації та виокремити окремі елементи останнього з наведенням прикладів реалізації певних конституційних норм.

Виклад основного матеріалу. Згідно з ч. 3 ст. 8 Конституції України, її норми є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [1].

В абз. 2 пп. 2.1 п. 2 Рішення Конституційного Суду України у справі за конституцій-

ним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 8 вересня 2016 р. № 6–рп/2016 зазначено, що пряма дія норм Конституції України означає, що ці норми застосовуються безпосередньо. Законами України та іншими нормативно-правовими актами можна лише розвивати конституційні норми, а не змінювати їх зміст. Закони України та інші нормативно-правові акти застосовуються лише у частині, що не суперечить Конституції України [2].

Зазначене дає підстави для висновку про можливість безумовної реалізації людиною своїх прав, керуючись виключно положеннями Конституції.

Механізм реалізації прав людини, загалом, являє собою процес, що включає сукупність юридичних дій особи – носія такого права – та інших зобов'язаних суб'єктів правовідносин, що врегульовані нормами права, які супроводжуються наявністю відповідних юридичних фактів та мають на меті забезпечення гарантованих Конституцією суб'єктивних інтересів.

Аналізуючи зміст деяких із прав людини, встановлюємо, що механізм їх реаліза-

ції є відмінним за складністю та кількістю етапів.

Наприклад, механізм реалізації права на життя є спрощеним, тобто для досягнення гарантованого Конституцією України інтересу – життя людини – досить факту народження (як юридичного факту, що є первинним у процесі реалізації права) та недопущення вчинення дій, що матимуть наслідком припинення біологічного процесу життя людини. Таким чином, механізм реалізації права на життя включає у себе і механізм його охорони.

До цієї групи відносимо також: право на вільний розвиток своєї особистості; право людини на повагу до її гідності; право на свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла та іншого володіння особи, право на свободу світогляду і віросповідання; таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України; право на безпечне для життя і здоров'я довкілля; право на охорону здоров'я, медичну допомогу; право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї; свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості.

Зазначені права людини реалізуються безумовно, виключно внаслідок факту народження людини та існування її як соціальної істоти. Забезпечення ж реалізації таких прав здійснюється шляхом реалізації іншими зобов'язаними суб'єктами механізму охорони таких прав.

Тобто порушенням щодо реалізації таких прав є будь-яке втручання у механізм, а саме: протиправні дії органів державної влади, місцевого самоврядування та третіх осіб, що спрямовані на звуження змісту таких прав, припинення процесу їх реалізації; протиправна бездіяльність органів державної влади та місцевого самоврядування щодо невиконання відповідних повноважень, що спрямовані на забезпечення реалізації таких прав людини. Така бездіяльність може полягати у неприйнятті нормативно-правових актів, які визначають механізм реалізації відповідного права, а також невиконанні індивідуальних звернень осіб щодо усунення перешкод у їх реалізації.

Іншу групу прав становлять права, які реалізуються не безумовно, а ситуативно: право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації; право брати участь в управлінні державними справами; право збиратися мирно і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації; право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів

державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів; право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом; право на працю; право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів; право на відпочинок; право на соціальний захист; право на освіту; свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості; право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна; право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень; право на професійну правничу допомогу.

Особливістю окресленої групи прав, на відміну від іншої, є те, що їх реалізація не є безумовною, а, навпаки, залежить від волевиявлення суб'єкта-носія, а також наявності певних юридичних фактів.

Для реалізації зазначених прав необхідною умовою є наявність відповідного юридичного факту, який є підставою для реалізації такого права. Тобто таке право не може бути реалізоване, якщо відсутня фактична обставина, яка є передумовою для його реалізації. Буквально: звернення до органів державної влади та/або місцевого самоврядування матиме свій предмет – те, стосовно чого особа звертається, а тому за його відсутності зникає необхідність таких дій. Також право на оскарження до суду виникне, тільки коли наявний предмет оскарження – дія чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Логічно, що, наприклад, право на страйк та право на відпочинок виникає виключно в осіб, які працюють, тобто є похідним від факту зайнятості. Більш того, таке право реалізується лише у разі виникнення передумов: для права на відпочинок – безпосереднього виконання особою трудової функції, для права на страйк – невдоволення певною ситуацією у сфері трудових правовідносин.

Так, виключно внаслідок набуття статусу суб'єкта відповідних правовідносин особа може реалізувати право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю,

результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Так, очевидно, що право вільно володіти, користуватись та розпоряджатись своєю власністю реалізується тільки у разі наявності предмета таких правовідносин – об'єкта власності, внаслідок чого особа набуває статусу власника.

Крім зазначеного, особливістю останньої групи прав є те, що їх реалізація безпосередньо спрямована на отримання певного блага у формальному розумінні. Зокрема, метою реалізації права на працю є працевлаштування особи, виконання трудової функції; права звертатися із відповідними запитом – відповідь на таке звернення, надана уповноваженим на те суб'єктом; права на соціальний захист – отримання відповідних пільг, виплат та інших соціальних гарантій тощо.

Тобто механізм реалізації окресленої групи прав послідовно включає такі обов'язкові елементи: юридичний факт, що є передумовою реалізації відповідного права суб'єктом; волевиявлення особи щодо безпосереднього наміру реалізувати відповідне право; дії та/або бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування та третіх осіб, які є наслідком волевиявлення суб'єкта – носія такого права; результат реалізації права – досягнення певного блага.

З огляду на викладене, можна зробити висновок про те, що порушенням реалізації таких прав є будь-яке втручання у механізм, а саме: - заперечення факту набуття особою статусу, який передбачає реалізацію такого права; - протиправні дії органів державної влади, місцевого самоврядування та третіх осіб, що спрямовані на звуження змісту таких прав, припинення процесу їх реалізації; - протиправ-

на бездіяльність органів державної влади та місцевого самоврядування щодо невиконання відповідних повноважень, що спрямовані на забезпечення реалізації таких прав людини. Така бездіяльність може полягати у неприйнятті нормативно-правових актів, які визначають механізм реалізації відповідного права, а також невиконанні індивідуальних звернень осіб щодо усунення перешкод у їх реалізації; - створення перешкод у досягненні особою блага, яке є метою реалізації відповідного права.

Отже, встановлюючи можливість безпосередньої реалізації прав людини на основі норм Конституції України у кожному окремому випадку, необхідно виокремити складники механізму реалізації відповідного права людини та встановити, від яких дій/ бездіяльності або рішень інших учасників таких правовідносин залежить безперешкодна можливість подальшої реалізації та досягнення особою певного блага.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Законодавство України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv>.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій) від 08.09.2016 р. № 6-рп/2016 / Законодавство України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-16>.

В научній статті изложены результаты исследования механизма реализации прав человека с использованием юридического свойства прямого действия норм Конституции Украины. Установлено, что в действующем законодательстве Украины отсутствует порядок применения указанного юридического свойства конституционных норм. Анализ механизма реализации определенных прав человека дает основания для вывода, что выделение отдельных элементов является перспективным для понимания сущности такого понятия и его эффективной реализации в научной и правоприменительной деятельности. В результате системного анализа теоретических положений и норм Основного Закона установлена целесообразность рассмотрения механизма реализации прав человека исключительно на основе норм Конституции Украины в материальном и процессуальном аспектах. В данном исследовании доказано, что все, без исключения, права человека подлежат непосредственной реализации исключительно в силу их закрепления в конституционных нормах. Кроме указанного, в статье с приведением конкретных примеров обосновано, что нормы Основного Закона подлежат непосредственной реализации в соответствующих правоотношениях их субъектами. Теоретические разработки и выводы, изложенные в данном исследовании, могут быть использованы во время научного исследования, теоретического обоснования и практического применения норм Конституции Украины как норм, наделенных юридическим свойством прямого действия.

Ключевые слова: Конституция Украины, прямое действие норм, права человека, механизм реализации прав человека.

The scientific article contains the results of a study of the mechanism for realizing human rights using the legal nature of the direct action of the norms of the Constitution of Ukraine. It is established that in the current legislation of Ukraine there is no order of application of this legal property of the constitutional norms. An analysis of the mechanism for the realization of certain human rights provides grounds for concluding that the isolation of individual elements is promising for understanding the essence of such a concept and its effective implementation in scientific and law enforcement activities. As a result of a systematic analysis of theoretical provisions and norms of the Basic Law, it is established that it is expedient to consider the mechanism for the realization of human rights solely on the basis of the norms of the Constitution of Ukraine in the material and procedural aspects. In this study it is proved that all human rights without exception are subject to direct implementation, solely by virtue of their consolidation in constitutional norms. In addition to this, in the article, with the introduction of concrete examples, it is justified that the norms of the Basic Law are directly applicable in their respective legal relations by their subjects. Theoretical developments and conclusions set forth in this study can be used during scientific research, theoretical substantiation and practical application of the norms of the Constitution of Ukraine, as norms, are endowed with the legal property of direct action.

Key words: Constitution of Ukraine, direct effect of norms, human rights, mechanism for realizing human rights.

